

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

ȘTEFAN BOSOMITU

Miron Constantinescu

O biografie

Prefață de
VLADIMIR TISMĂNEANU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Cuprins

Miron Constantinescu sau neputința de a deveni eretic (prefață de Vladimir Tismăneanu)	7
Nota autorului	11
Introducere	13

PARTEA I

Ucenicia unui revoluționar (1917–1944)

CAPITOLUL 1. Un fiu al „Revoluției din Octombrie“	31
CAPITOLUL 2. Ucenicia unui revoluționar	40
CAPITOLUL 3. „Mizeria“ clandestinității	60
CAPITOLUL 4. În închisoare	75
CAPITOLUL 5. „Lilly“ – nume de cod	89

PARTEA A II-A

Un stalinist zelos (1944–1956)

CAPITOLUL 6. După „eliberare“	111
CAPITOLUL 7. Ascensiunea	134
CAPITOLUL 8. În umbra lui Gheorghiu-Dej	153
CAPITOLUL 9. La apogeul puterii	170
CAPITOLUL 10. Două condiții, o singură posibilitate: intelectual vs <i>apparatchik</i>	189

PARTEA A III-A

Căderea (1956–1965)

CAPITOLUL 11. Moscova – 1956. Preambulul unui conflict	213
CAPITOLUL 12. O destalinizare „à la roumaine“	227
CAPITOLUL 13. Un armistițiu?	244

Respect pentru oameni și cărți

CAPITOLUL 14. Căderea	255
CAPITOLUL 15. Un deceniu de „mizerie“	270

PARTEA A IV-A

Reabilitarea și... imposibila reîntoarcere (1965–1974)

CAPITOLUL 16. Lungul drum către reabilitarea politică	291
CAPITOLUL 17. Un <i>comeback</i> pe alte coordonate	306
CAPITOLUL 18. Miron Constantinescu și reinstituționalizarea sociologiei românești (studiu de caz)	327
Epilog	355
Note	361

Introducere

În toamna anului 1974, în cadrul uneia dintre ședințele Comitetului Executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, s-a luat în discuție o notă care prevedea o serie de măsuri ce vizau „eternizarea memoriei” lui Miron Constantinescu¹ – membru din ilegalitate al partidului și important lider comunist, care decedase subit în vara aceluiași an. Practica era curentă în universurile partidelor comuniste, mai ales atunci când era vorba despre membrii importanți ai nomenclaturii. Măsuri similare fuseseră luate în cazul lui Gheorghiu-Dej², dar și a alți „tovarăși” ai acestuia, mai puțin „celebri”: Alexandru Moghioroș sau Dumitru Petrescu³. S-a întâmplat însă ca ședința din ziua de 15 noiembrie 1974 să fie una încărcată – pe ordinea de zi figurând nu mai puțin de douăzeci și unu de puncte. Astfel că discutarea „problemei” memoriei lui Miron Constantinescu – abia cea de-a paisprezecea chestiune luată în discuție în cadrul ședinței respective – a fost abordată cu destul dezinteres de către membrii Comitetului Executiv. Aceștia s-au rezumat la a lua notă de propunerile deja făcute, destul de ciudate și de ambigue, de altfel: ca un liceu din Arad să îi poarte numele și ca un bust al acestuia să fie amplasat în fața unui alt liceu, tot din Arad, unde Miron Constantinescu învățase în tinerețe⁴. Foarte probabil, se mai dispusese și ca unele străzi să poarte, de atunci încolo, numele lui Miron Constantinescu⁵. Dincolo de propunerile din nota întocmită deja, vechiul *interbrigadist* Gheorghe Stoica a intervenit în cadrul ședinței sugerând că ar fi fost indicată, ba poate chiar necesară, și publicarea postumă a operei lui Constantinescu: „*Omul acesta, tovarășe Ceaușescu, a scris câte ceva. Aș propune să se adauge aici ca să se selecționeze din aceste lucrări și să se publice*”⁶. Însă dezinteresul față de acest subiect a făcut ca propunerea lui Gheorghe Stoica să fie mult prea ușor trecută cu vederea. Deși Nicolae Ceaușescu aprobă inițial ideea lui Stoica, chestiunea a rămas în suspensie, Cornel Burtică și Aurel Duma afirmând că nu prea era ce să se publice: „C. Burtică: *Este publicat totul [...]; Aurel Duma: Am preluat toată arhiva și nu am mai găsit alte lucrări*”⁷. Semn că partidului nu-i prea păsa, în realitate, de posteritatea lui Miron Constantinescu.

Sociolog marxist, figură centrală a *nomenclaturii roșii* în primul deceniu ce a urmat instaurării Republicii Populare, Miron Constantinescu reprezintă totuși un personaj important al *epopeii* comunismului românesc. Cu toate că nu a avut anvergura politică a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, a Anei Pauker sau a lui Nicolae Ceaușescu, Miron Constantinescu rămâne un personaj care apare, cu încăpățănare parcă, în multe *momente-cheie* care au marcat istoria partidului comunist. Drept pentru care, istoria vieții sale merită a fi spusă.

*
* *

A existat dintotdeauna o reticență a istoricilor față de genul biografic. Destui profesioniști ai disciplinei consideră biografia ca fiind o formă inferioară a discursului istoriografic. Motivele nu trebuie căutate foarte mult – în primul rând, vorbim despre un discurs istoriografic care se concentrează asupra unui singur individ; mai mult, tradiția biografiei ține mai degrabă de literatură, și mai puțin de istorie sau sociologie; nu în ultimul rând, există destule prejudecăți – în sensul că genul biografic este preferat de istorici care nu excelează la capitolul rigoare științifică, de unde se dezvoltă o altă prejudecată legată de genul biografic – cea referitoare la *accesibilitatea* discursului sau chiar la caracterul *non-academic* al acestuia. Cu toate că există destui istorici care sunt de părere că biografia nu poate atinge un nivel de interpretare analitic care să corespundă cerințelor academice, sunt poate la fel de mulți cei care consideră *genul* ca fiind o formă legitimă a discursului istoriografic⁸, iar credința mea sinceră e că biografia e chiar mai mult decât atât, reprezentând o componentă vitală a acestui tip de discurs. În primul rând, genul biografic a depășit de multă vreme limitările și restricțiile impuse de vechile concepții⁹, una dintre acestea fiind cea care susține că doar existențele personajelor faimoase merită o atenție specială. Există o infinitate de istorii care se cuvin a fi relatate: a celor mai puțin cunoscuți, a celor cu traiectorii inarticulate, a celor iliterati, a femeilor, a marginalilor, a celor excluși ș.a.m.d. Odată spuse, poveștile acestora pot contribui la reexaminarea și chiar la reconfigurarea a ceea ce am putea defini ca particularități de clasă, gen sau etnicitate, așa cum sunt ele perceptibile de la un nivel individual către dimensiunea generală.

În demersul specific pe care îl presupune un studiu biografic, se ajunge adesea în punctul în care ești nevoit să te întrebi: se poate scrie/relata viața unui individ? Și dacă da, care ar fi principalele dificultăți ale unui demers de acest fel? Cel mai adesea, autorii care sunt circumspecți față de această chestiune invocă lipsa sau insuficiența surselor. Poate tocmai de aceea unul dintre obiectivele principale ale autorului unei biografii este de a arăta că această (presupusă) lipsă sau insuficiență nu reprezintă nici principala și nici singura dificultate. În majoritatea cazurilor, distorsiunile cele mai stridente provin din modul în care noi ni-i imaginăm pe actorii istorici supuși unui model de raționalitate anacronică¹⁰. Urmărind o anumită tradiție biografică și chiar retorica disciplinei, misiunea celui

Respect pentru oameni și cărți

care scrie biografii s-ar putea limita la anumite modele cu care putem asocia o cronologie ordonată, o personalitate coerentă și stabilă, acțiuni fără inerție și decizii fără incertitudini¹¹. Ne-ar fi de ajuns, în astfel de condiții, să reconstruim cu migală acel *puzzle* complex care reprezenta viața unui personaj. Am putea căuta cu atenție sursele și le-am putea interpreta într-o manieră corectă, neținând poate seama de multitudinea de factori externi care influențează un destin individual.

Însă biografia a depășit de mult acest tip de abordare – astăzi, scopul biografiei nu mai este doar acela de a relata o viață, de a se reduce la o enumerare cronologică a evenimentelor de zi cu zi. Astăzi se insistă și se glosează în jurul *contextelor* – fie că e vorba despre contextul istoric, social, cultural, politic sau geografic¹². Practic, biograful nu mai este interesat doar de cursul unei vieți, ci și de modul în care acea existență relaționează cu diferitele contexte în care ea evoluează. Mai mult chiar, scopul biografiei nu este persoana în complexitatea ei și nici societatea în complexitatea ei, ci punctul sau punctele în care cele două interacționează. În acele puncte sau situații, individul și contextul se lămuresc reciproc.

O biografie nu va putea niciodată să îndeplinească criteriul exhaustivității. Și poate că ar fi necesar să menționez faptul că e imposibil de reconstituit existența cuiva în totalitatea sa. Ceea ce îmi rămâne de făcut este să propun evenimente care, fără a fi toate și întotdeauna expuse într-o strictă succesiune cronologică, tind sau pretind să fie organizate în secvențe ordonate conform unor principii inteligibile. Subiectul și obiectul biografiei, mai precis cercetătorul și cercetarea sa, au același interes: în a accepta, evidenția și insista asupra postulatului *sensului existenței* relatate¹³.

Biografia lui Miron Constantinescu este demnă de atenție întrucât ilustrează ceva mai mult decât o banală existență. Exercițiul (re)construirii aceluși *puzzle* reprezentat de viața sau trecutul unui personaj nu se poate rezuma, în cazul lui Miron Constantinescu, la modelul de raționalitate anacronică despre care am discutat mai sus. Intenția mea a fost aceea de a încerca să merg puțin mai departe, abandonând uneori personajul în sine și căutând să reconstitui contextul. Rațiunile unei abordări de acest fel au la bază ideea că o existență, oricât de originală sau de unică ar părea, nu poate fi înțeleasă pe deplin din prisma propriilor devianțe sau singularități. Dimpotrivă, ea capătă sens numai prin explicarea fiecărei abateri de la normă, și prin sublinierea faptului că aceasta are loc într-un context istoric care o autorizează¹⁴. Mai mult decât atât, în încercarea de a reconstitui trecutul unui personaj, adesea am avut de întâmpinat obstacole, de cele mai multe ori generate de lacune documentare, pe care nu le-am putut depăși decât apelând la exercițiul critic enunțat anterior.

Nu am plecat de la premisa că voi putea evoca existența lui Miron Constantinescu doar prin strângerea informațiilor legate de viața acestuia. Drept pentru care am încercat, prin intermediul biografiei lui, să surprind imaginea unei generații, a unui tip de angajament politic, a unui partid care era nevoit să își desfășoare activitatea în ilegalitate, și mai apoi a unui regim politic. Astfel, în

multe momente, Miron Constantinescu a devenit personajul prin prisma căruia am căutat să explic diverse aspecte: opțiunea pentru o stângă clandestină a unei părți a studențimii românești în perioada interbelică; angajamentul total față de o cauză și față de o ideologie; opțiunile greu de cuantificat ale celor care acceptau uneori pariul *clandestinității*, în dauna unor posibilități de carieră infinit mai confortabile. Tot Miron Constantinescu a fost personajul prin intermediul căruia am încercat să reconstitui cotidianul detenției politice în timpul regimului Antonescu.

Ulterior, viața aceluiași Constantinescu s-a derulat în cercurile decizionale ale partidului comunist, aflat în cursa pentru preluarea puterii, iar mai apoi în fruntea unei Români Populare. În acest context, Miron Constantinescu nu mai avea prea mult *sens* ca personaj individual, el devenind parte a unui angrenaj care nu permitea *ieșiri din cerc*. Destinul aceluiași Miron Constantinescu mi-a prilejuit incursiuni și în universul obscur al vieții de partid, dominată de supunere, legi nescrise, camaraderii sau ură viscerală. Am putut înțelege astfel mecanismele de control asupra propriilor membri pe care partidele și le dezvoltă și perfecționau, rațiunile intime ale politicilor exclusive, dar și caracterul aproape ritualic pe care îl putea dobândi o *cădere* sau o *epurare*. Tot din prisma biografiei lui Miron Constantinescu am putut înțelege dimensiunea socială a unei marginalizări politice. Nu în ultimul rând, biografia aceluiași personaj mi-a relevat caracteristicile și implicațiile unei oportunități pe care puțini au avut-o în realitate – aceea a *reabilitării* și a revenirii în câmpul puterii. Toate acestea nu le-aș fi putut înțelege în mod coerent dacă m-aș fi rezumat în a le privi doar din perspectiva personajului care mă interesa.

Pe de altă parte, nu am transformat ipoteza raportării permanente la contextul istoric, politic, cultural sau social într-un scop în sine. Mai exact, am căutat să țin tot timpul seama de diferența dintre ceea ce este *comun* și *măsurabil* și ceea ce aparține *unicității traiectoriei individuale*. Uneori, contextul este mai greu de perceput în integritatea și/sau exhaustivitatea sa, fiind definit mai degrabă din prisma limitelor sale. În aceste cazuri, destinele individuale și unicitățile care le caracterizează sunt cele care pot face mai inteligibil și mai coerent contextul¹⁵. Există situații clare – ipostaze, decizii, opțiuni, ce par să vină în contradicție cu ceea ce pare ordinar și firesc. În aceste cazuri, ele nu mai pot fi înțelese din prisma contextului, drept care am ales să le consider ca fiind niște *matrice* care sunt singulare prin caracteristicile și cauzalitățile proprii. E adevărat că una dintre cele mai dificile sarcini pe care a trebuit să le depășesc a fost aceasta a punctării diferențelor, dar și a interdependenței dintre cauzalitatea contextului și cea a singularității destinului. Deși pare într-o anumită măsură paradoxal, cele două abordări nu se exclud, ci devin o necesitate în contextul unei problematizări adecvate.

*

* *

Respect pentru oameni și cărți

Despre comunismul românesc se scrie, într-o manieră pe care am putea-o considera coerentă și legitimă din punct de vedere istoric, de mai bine de două decenii. O perioadă însemnată, de-a lungul căreia s-au publicat articole, studii și volume semnificative. Au fost abordate subiecte diverse, însă accentul a părut să cadă mai întotdeauna asupra dimensiunii represive a regimului sau asupra universului carceral din perioada comunistă. Ceea ce este de înțeles. Până la un punct însă. S-a scris puțin sau chiar deloc despre: evoluția economiei de-a lungul regimului comunist, structurile de stat și de partid specifice regimului, articularea identităților individuale sau colective, diferitele aspecte ale cotidianului ș.a.m.d.

Însă o carență evidentă este cea referitoare la biografiile principalelor personaje ale „epopeii” comunismului românesc. Dincolo de câteva inițiative laudabile, istoriografia română de profil resimte lipsa unor biografii ale figurilor importante ale „Olimpului” comunist. Nu există o biografie a lui Gheorghiu-Dej, a lui Iosif Chișinevschi, Ion Gheorghe Maurer, Teohari Georgescu, Emil Bodnăraș, Alexandru Drăghici, Alexandru Moghioroș, Chivu Stoica sau Constantin Pârvulescu. Nu s-au scris sinteze nici despre trecutul celor care au luptat în Spania, în cadrul Brigăzilor Internaționale, sau în Franța *maquisardă*, devenind apoi demnitari comuniști cu funcții importante: Constantin Doncea, Gheorghe Stoica (Moscu Cohn), Gheorghe Vasilichi ș.a. O altă categorie importantă de figuri ale nomenclaturii comuniste a fost reprezentată de așa-ziii *cominterniști*, cei care și-au petrecut anii celui de-al Doilea Război Mondial la Moscova, revenind în țară odată cu contraofensiva Armatei Roșii: Vasile Luca, Alexandru Bârlădeanu, Mihail Roller, Dumitru Petrescu-Grivița, Valter Roman ș.a. Despre toți aceștia nu s-a scris decât foarte puțin și, despre unii dintre ei, chiar deloc.

Or, comunismul nu a fost un regim care să se fi instaurat, implementat și menținut independent de figurile acestora despre care am amintit. Istoria comunismului românesc se confundă de multe ori cu istoria personală a protagoniștilor ei.

Miron Constantinescu a fost un personaj important al istoriei comunismului românesc, îndeosebi în primul deceniu ce a urmat instaurării Republicii Populare. Cu toate acestea, o biografie comprehensivă care să trateze viața și activitatea acestuia nu a fost scrisă. Trebuie însă menționate cele câteva studii biografice care fac incursiuni în trecutul lui Constantinescu. Ar fi vorba despre un articol al lui Vladimir Tismăneanu, publicat la mijlocul anilor 1980 în revista *Survey*¹⁶. Apoi, trebuie menționate eseul biografic al lui Andi Mihalache, publicat în revista ieșeană *Xenopoliana*¹⁷, și articolul lui Florian Tănăsescu, din *Arhivele totalitarismului*¹⁸. Dincolo de aceste contribuții, în ultimii ani, în contextul demarării și derulării proiectului de cercetare care a avut drept scop principal finalizarea volumului de față, am publicat alte câteva contribuții legate de acest subiect¹⁹.

În aceste condiții, dat fiind că subiectul pe care mi-l propusesem apărea ca fiind aproape necercetat, a trebuit să întreprind o riguroasă anchetă arhivistică,

al cărui scop principal era acela de a-mi facilita mai întâi înțelegerea, iar mai apoi aprofundarea subiectului. Desigur, atunci când am pornit pe acest drum, nu aveam siguranța că ceea ce arhivele îmi vor releva se va putea concretiza într-un volum. Însă *dosarele* aveau să mă contrazică.

În mod oarecum paradoxal, arhivele mi-au relevat o multitudine de detalii legate de activitatea lui Miron Constantinescu în *clandestinitate*. Pentru perioada *ilegalității* partidului, la Arhivele Naționale există posibilitatea unei documentări extrem de eficiente, dat fiind că responsabilii din cadrul Comitetului Central și de la Institutul de istorie a partidului (redenumit ulterior Institutul de Studii Istorice și Social-Politice) au întreprins o amplă acțiune de recuperare a tuturor documentelor referitoare la activitatea partidului comunist înainte de 1944, documente care au fost organizate în mai multe fonduri, astăzi accesibile la sălile de studiu ale Arhivelor Naționale. Din perspectiva demersului meu, de foarte mare ajutor s-a dovedit a fi fosta Colecție 95 (*Dosare personale ale luptătorilor antifasciști întocmite de Ministerul de Interne în perioada 1917-1944*), în cadrul căreia am identificat mai multe dosare întocmite de către Direcția Poliției de Siguranță, din cadrul Direcției Generale a Poliției, pe numele lui Miron Constantinescu. Un alt fond deosebit de folositor pentru demersul meu a fost colecția *Documente elaborate de organele represive despre activitatea PCR și a organizațiilor de masă revoluționare* (Colecția 50), în cadrul căruia am identificat mai multe dosare referitoare la activitatea Partidului Comunist din România, a unor organizații de masă din care Miron Constantinescu a făcut parte – *Frontul Studențesc Democrat*, sau a unor reviste de stânga la care el a fost colaborator – *Era nouă*, *Dacia nouă*, *Cadran* ș.a. Tot în acest fond am identificat dosarele de anchetă în legătură cu descoperirea și neutralizarea de către organele polițienești a Regionalei comuniste „Dunărea de Jos” din Galați, *afacere* în care a fost implicat și Miron Constantinescu. Nu în ultimul rând, am putut să regășesc o parte a arhivei penitenciarului Caransebeș, unde Miron Constantinescu a fost închis pentru o bună perioadă de timp în anii celui de-al Doilea Război Mondial.

Alte fonduri sau colecții care s-au dovedit a-mi fi extrem de utile au fost: colecția *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiu în ilegalitate care au încetat din viață* (fond 53), în cadrul căreia am identificat mai multe dosare personale ale unor protagoniști ai istoriei României postbelice; fondul *Comitetul Regional „Dunărea de Jos” al Partidului Comunist Român (1922-1944)*, îndeosebi pentru evenimentele care au dus la arestarea, în 1941, a lui Miron Constantinescu; colecția *Documente elaborate de deținuții comuniști și socialiști în închisori și lagăre* (fond 55), în cadrul căreia am găsit atât broșuri și alte materiale redactate de comuniști în detenție, cât și corespondență; colecția *Procese întocmite de organele Justiției, Siguranței, Jandarmeriei pentru comuniști, militanți ai mișcării muncitorești și ai organizațiilor de masă* (fond 96), în cadrul căreia am identificat dosarele procesului „Apărării” din 1943-1944, în urma căruia soția lui Miron Constantinescu, Sulamita Bloch, a fost condam-

Respect pentru oameni și cărți

nată la moarte în contumacie; sau fondul *Apărarea Patriotică* (fond 91), care conține documente referitoare la activitatea acestei organizații în anii celui de-al Doilea Război Mondial.

Deschiderea arhivelor emenate de fostul Partid Comunist Român a însemnat o șansă importantă pentru cercetătorii și istoricii interesați de trecutul recent al României. Odată cu această *revoluție* instituțională, am avut posibilitatea de a lectura, în sălile de studiu ale Arhivelor Naționale, fondurile Comitetului Central al partidului – *Cancelarie, Secția Propagandă și Agitație, Secția Organizatorică, Secția Economică* sau *Secția Administrativ-Politică*. Documentele din cadrul acestor fonduri: stenograme ale ședințelor Biroului Politic, ale Secretariatului, referate, note, sinteze, au reprezentat o parte importantă a documentației folosite pentru redactarea lucrării de față, în special pentru perioada postbelică. Ele surprind evoluția politică a Republicii Populare după 1948, înregistrând majoritatea evenimentelor care marchează istoria politică, socială, economică și culturală a acestei perioade. Devenind parte a angrenajului care a coordonat politica generală a regimului, Miron Constantinescu a fost un actor important al primului deceniu al României Populare.

Tot la Arhivele Naționale se găsește un fond personal al lui Miron Constantinescu. De dimensiuni reduse, însumând 41 de unități arhivistice, fondul personal Miron Constantinescu pare să fi fost întocmit pe baza materialelor care se vor fi găsit în biroul acestuia, ulterior decesului său neașteptat. Astfel, documentele care se regăsesc în acest fond arhivistic sunt destul de diverse: de la carnetul de membru al UGSR (Uniunea Generală a Sindicatelor din România), autorizații de călătorie gratuite pe toate liniile CFR, permise de portarmă sau diverse chitanțe până la diferite manuscrise, la care probabil Miron Constantinescu lucra, și alte rapoarte și cuvântări ținute cu diferite prilejuri. Tot la Arhivele Naționale, am descoperit în cadrul colecției *Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiu în ilegalitate care au încetat din viață* (fond 53) un dosar personal al lui Miron Constantinescu – de altfel, singurul dosar de partid pe care l-am putut identifica. Inițial, puținătatea filelor ce compun dosarul respectiv (doar 16 la număr) m-a descumpănit. Însă cele câteva documente din interior – o *adeziune* completată în 1945, o *autobiografie de instituție*, tot din 1945 etc. – s-au dovedit a fi esențiale pentru clarificarea multor detalii confuze sau imprecise din biografia lui Miron Constantinescu.

La începutul anului 2009, am înaintat o cerere Colegiului Consiliului Național pentru Studiarea Arhivelor Securității (CNSAS), prin care am solicitat să fiu acreditat ca cercetător cu tema volumului de față, cerând în același timp arhiviștilor CNSAS să identifice dosarele în care aș fi putut să găsesc informații în legătură cu Miron Constantinescu. Aveam mai multe motive să cred că în arhivele fostei *Securități* vor fi existat destule documente referitoare la Miron Constantinescu. Astfel, știam că în vremea cât a fost președinte al Comitetului de Stat al Planificării, activitatea lui Miron Constantinescu și a altor membri importanți ai CSP ar fi fost pusă sub supravegherea agenturii instituite acolo

de către Alexandru Drăghici. De altfel, acesta a fost unul dintre motivele pentru care Constantinescu i-a atacat virulent pe Alexandru Drăghici și pe Gheorghiu-Dej în *celebrele* ședințe ale Biroului Politic din aprilie 1956²⁰. Atunci, Alexandru Drăghici nu ar fi negat nici una dintre acuzațiile pe care Miron Constantinescu i le aducea. Mai mult decât atât, o altă dovadă, care mă îndreptățește să cred că Miron Constantinescu ar fi fost supravegheat de către *Securitate*, este reprezentată de o notă-raport care cuprinde un tabel cu toți membrii Comitetului Central și alți activiști de partid care au fost urmăriți de către *Securitate* prin mijloace de tehnică operativă (TO) – corespondență, ascultarea telefoanelor²¹. În acest tabel, Miron Constantinescu figurează ca fiind pus sub urmărire prin mijloace de tehnică operativă începând cu anul 1963. De altfel, am fi naivi dacă am crede că Miron Constantinescu nu a fost pus sub supraveghere chiar mai devreme, mai exact în urma eliminării sale din funcțiile înalte pe care le ocupa, în 1957. Practica era una curentă, iar partidul va fi făcut tot posibilul să îi țină în „frâu“ pe cei ce dovediseră, în trecut, nesupunere. În pofida tuturor acestor evidențe, răspunsul primit din partea Colegiului CNSAS a fost unul dezamăgitor, fiind informat că în Arhiva CNSAS nu se găsesc dosare în care să figureze numele lui Miron Constantinescu.

În legătură cu alte tipuri de surse, doresc să precizez că de un real folos mi-a fost cercetarea colecției cotidianului *Scânteia*, tribuna propagandismului Comitetului Central. Vreme de câteva luni, după 23 august 1944, Miron Constantinescu s-a aflat la conducerea ziarului principal al comuniștilor, el fiind primul „șef roșu“ al *Scânteii* legale. Ulterior, în paginile *Scânteii* erau publicate informații detaliate legate de evenimentele importante din viața partidului, astfel încât cotidianul reprezintă o importantă sursă pentru cei interesați de istoria comunismului românesc. Am acordat o atenție deosebită și publicațiilor din perioada interbelică la care Miron Constantinescu a fost colaborator, identificând majoritatea contribuțiilor sale publicistice.

De un real ajutor mi-a fost literatura de specialitate care, în ultimii ani, a cunoscut o dezvoltare apreciabilă. Dincolo de sintezele referitoare la comunismul românesc²², există o importantă literatură secundară, care cuprinde atât volume care analizează diferite evenimente sau aspecte legate de istoria comunismului, cât și un număr impresionant de studii care se regăsesc în periodicele de profil: *Analele Sighet*, *Arhivele totalitarismului*, *Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România*, *Dosarele Istoriei*, *Magazin istoric*, *Sfera politicii* etc. De altfel, întreaga literatură consacrată istoriei recente a României cunoaște un flux editorial pe un trend continuu ascendent. Problema majoră din punctul de vedere al demersului meu e că subiectele abordate în cadrul majorității acestor lucrări au vizat îndeosebi dimensiunea represiunii comuniste și a universului concentraționar. Foarte puține lucrări s-au scris referitor la modalitățile de funcționare ale statului comunist, la structurile de partid și de stat. Lipsesc, de asemenea, lucrări care să abordeze într-o manieră științifică dimensiunea eșecului economic al regimului comunist sau diferitele aspecte ale

Respect pentru comenzi și plăți

cotidianului. De real folos mi-au fost și colecțiile și volumele de documente editate în ultimii ani, fie că e vorba de stenogramele ședințelor Biroului Politic al CC al PMR²³, fie de stenogramele diferitelor ședințe plenare ale Comitetului Central, îndeosebi cele care au marcat istoria partidului în primele decenii postbelice²⁴, sau alte colecții de documente²⁵.

O perspectivă inedită asupra trecutului comunist ne-o oferă și literatura memorialistică, poate genul cu cea mai mare anvergură în ultimii douăzeci de ani. Pe lângă volumele cu interviuri cu diferiți *nomenclaturiști* ale Laviniei Betea²⁶, de un real ajutor mi-au fost memoriile sau jurnalele unor personaje precum Gheorghe Apostol²⁷, Silviu Brucan²⁸, Sorin Toma²⁹, Paul Sfetcu (unul dintre secretarii personali ai lui Gheorghiu-Dej)³⁰, Paul Niculescu-Mizil³¹, Gheorghe Gaston Marin³², sau ale istoricilor Florin Constantiniu³³ și Apostol Stan³⁴.

Pentru a încheia discuția referitoare la tipurile de surse accesibile, ar trebui să mai menționez și un alt tip de lucrări care își au o utilitate aparte – literatura propagandistică, referindu-mă prin acest termen la producția istoriografică din anii regimului comunist, în special cea care tratează diferite aspecte din trecutul recent al României. Discursul istoriografic din cadrul acestor surse este pe alocuri puternic ideologizat, astfel încât trebuie să fie citite cu destulă atenție. Lucrările rămân totuși importante datorită informațiilor pe care le cuprind. Nu în ultimul rând, ele trebuie consultate întrucât abordează subiecte pe care istoriografia de mai târziu le-a ignorat. A fost necesar, spre exemplu, să consult lucrările referitoare la presa de stânga din perioada interbelică, sau la diferitele organizații de stânga – *Frontul Studentesc Democrat*, chestiuni care nu au mai reprezentat un interes aparte pentru istorici în perioada postcomunistă.

*

* *

Existența adultă a lui Miron Constantinescu s-a consumat de-a lungul a patru decenii, putând fi divizată simbolic în patru perioade distincte: tinerețea „*revoluționară*” (1934–1944); ascensiunea și perioada de *mărire* (1944–1956); căderea și marginalizarea (1956–1965); reabilitarea (1965–1974). După cum lesne se observă, fiecărei dintre aceste etape ale vieții sale îi corespunde *grosso modo* un decupaj temporal de un deceniu. Având în vedere acest aspect oarecum inedit, structura volumului meu a trebuit să țină seama și să se suprapună pe această configurație.

Prima parte a incursiunii noastre în biografia lui Miron Constantinescu surprinde existența acestuia în anii devenirii sale intelectuale și politice. Cele cinci capitole care compun prima parte a lucrării – *Ucenicia unui revoluționar (1917–1944)* – analizează tinerețea „*revoluționară*” a lui Miron Constantinescu, exemplificând ipostazele devenirii acestuia: copilăria timpurie în Basarabia, adolescența la Arad și anii de studenție în Bucureștiul anilor '30, dar și activitatea sa clandestină în cadrul diferitelor structuri ale Partidului Comunist din România. Nu în ultimul rând, tot în cadrul primei părți, am realizat

și o analiză atentă a condițiilor care au dus la arestarea și încarcerarea sa, din motive politice, în anii celui de-al Doilea Război Mondial. Descendența lui Miron Constantinescu și existența sa timpurie nu întruneau caracteristici care să sugereze o posibilă *devianță* a sa ulterioară. E adevărat că statutul acestuia era unul *necanonic* – el fiind un copil născut în afara unei căsătorii –, iar micile *rupturi* biografice ale existenței sale timpurii – îndeosebi pierderea ambilor părinți încă de la o vârstă fragedă – vor fi putut augmenta tendința acestuia către periferie, marginalitate și devianță. Pe de altă parte, devenirea intelectuală a lui Miron Constantinescu a întrunit caracteristicile epocii sale – după un bacalaureat trecut cu brio la unul dintre liceele de seamă din Transilvania, acesta și-a continuat studiile în cadrul Facultății de Litere și Filozofie a Universității din București. În anii studenției, Miron Constantinescu a fost *sedus*, la fel ca mulți alți tineri din generația sa, de sociologie, alăturându-se programului academic patronat de Dimitrie Gusti. După ce a obținut în 1938 o licență în sociologie, apreciată la acea vreme de profesorii săi, Miron Constantinescu a devenit și membru al echipelor monografice, participând la campanii în anii 1938–1939.

Dincolo de această dimensiune a existenței sale, în anii 1934–1944 Miron Constantinescu a trăit și pe alte coordonate, el devenind membru al mișcării comuniste clandestine – mai întâi al Uniunii Tineretului Comunist (1935), iar mai apoi al Partidului Comunist din România (1936). De-a lungul câtorva ani, Miron Constantinescu a acceptat pariul acestui *joc dublu* – un exercițiu de echilibristică riscant și periculos. La un moment dat însă, a fost pus în situația de a alege. Fără să clipească, a pășit pe drumul infinit mai greu și mai neprimitor al clandestinității. Pe termen scurt, pariul său avea să îi aducă numai neplăceri – o arestare și o condamnare la zece ani de temniță. Pe termen lung însă, alegerea sa se va dovedi a fi „câștigătoare”. După 1944, condamnarea avea să îl plaseze în „galeria” liderilor care suferiseră repercusiuni de natură penală în urma activității lor clandestine. Iar cei aproape patru ani petrecuți în detenție aveau să îl introducă pe Miron Constantinescu în universul deloc agreabil, dar plin de posibilități al închisorilor, acolo unde-i va cunoaște și se va putea apropia de mulți dintre liderii comuniști – Gheorghe Gheorghiu-Dej, Iosif Chișinevschi, Teohari Georgescu, Emil Bodnăraș, Chivu Stoica sau Alexandru Drăghici. Tot în cadrul acestei prime părți a lucrării, am ales să dedic un capitol și activității din *illegalitate* a Sulamitei Bloch, cea care din 1937 avea să devină soția lui Miron Constantinescu. Rațiunile unei astfel de opțiuni rezidă în caracterul extrinsec al activității clandestine a acesteia. Mai exact, implicarea sa din ce în ce mai activă în mișcarea comunistă ilegală survine în contextul arestării lui Constantinescu în 1941, fiind decisiv influențată de acest eveniment.

Activitatea lui Miron Constantinescu de dinainte de 1944 avea să îi confere un *capital politic* ce i-a permis să urce rapid treptele puterii în anii postbelici. Ascensiunea sa în cadrul structurilor de partid și de stat de după 1944 este prezentată pe larg în cadrul celor cinci capitole care formază partea a doua a